

УДК 811.161.2'373.7 :82-31ФранкоІ.

СЕМАНТИКА МОВНОГО ОБРАЗУ *ЗЕМЛІ* У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ ФРАНКОВОЇ ПРОЗИ

Тетяна Брікнер

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені професора Івана Ковалика,
вул. Університетська, 1/234, 79000 Львів, Україна,
тел.: (0 322) 239 47 17
e-mail: bavustanya@ukr.net*

У межах національномовної картини світу розглянуто фразеологізми з компонентом *земля*. Підкреслено, що стійкі сполучення слів виступають етномаркованими експлікаторами мовних образів. Встановлено взаємозв'язок між семантикою мовного образу *землі* та значеннями фразеологізмів. Розглянуто відношення *мовний образ* – *фразеологізм* – *художнє мовлення* як аспект репрезентації національномовної картини світу. Проаналізовано нові семантичні особливості мовного образу, пов'язані із вторинними значеннями лексеми та актуалізацією у складі фразем.

Ключові слова: мовний образ *землі*, національномовна картина світу, фразеологізм, семантика, семантичний компонент.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10927>

Сучасна лінгвістика цікавиться проблемами взаємозв'язку мови, світу, культури та людини, а відтак – поняттям національномовної картини світу (НМКС) та її репрезентацією в мовленні. Оскільки НМКС відображає етномарковану інтерпретацію дійсності, пов'язану з колективним досвідом, культурою народу, його менталітетом, то в центрі її уваги перебувають різні мовні одиниці. Одним з важливих аспектів є дослідження фрагментів НМКС – мовних образів (МО), що відображають сукупність уявлень, знань, досвіду про об'єкти чи явища через призму національного та суб'єктивного світосприйняття. Лінгвісти одноголосно вказують, що основа їхнього вивчення – лексико-семантичний рівень мови, що передбачає виявлення шляхів експлікацій мовного образу та аналіз його значень і смислів. Погоджуємося, що “фразеологізація є одним із аспектів лінгвальної репрезентації мовного образу” [15 : 206]. У такому разі стійкі сполучення слів варто розглядати з погляду розширення як сфери вираження мовних образів, так і їхньої семантики.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Фразеологічне багатство будь-якої мови фіксує особливий спосіб пізнання світу, виражаючи своєрідне мислення народу, його вірування, уявлення, сформовані упродовж віків. Це стосується усіх вимірів людського життя та всього, що оточує людину. Природа як один з основних фрагментів національномовної картини світу також отримує своє переосмислення у складі фразем. На думку Н. Венжинович, це пов'язано з її важливою роллю у життєдіяльності людини, коли “усе, від чого залежала людина в своєму щоденному житті, продовжувало залишатися об'єктом якщо не поклоніння,

то пошанування – небесні світила, земля, природні стихії...” [3 : 84]. Фразеологічні одиниці (ФО), до складу яких входять компоненти-назви природних реалій цікавлять дослідників як з точки зору їх значень, так і в аспекті зв'язку з національним культурним кодом. Так, номен *земля* В. Д. та Д. В. Ужченки зараховують до іменників з “великим фразеотворчим потенціалом”, вказуючи, що “причини такої фразеопродуктивності слід шукати не тільки в граматичних законах, а й поза мовою, у матеріальному й духовному житті людей” [11 : 40]. Такий аспект яскраво ілюструє, наскільки тісною є кореляція мови з дійсністю, культурою, світоглядом народу. Тому **актуальність дослідження** зумовлена потребою вивчення фразеологізмів як експлікаторів мовних образів, що репрезентують специфіку національномовної картини світу. Це є також необхідною умовою комплексного аналізу МО для виявлення їхнього семантичного потенціалу, суб'єктивного переосмислення в індивідуальному та художньому мовленні зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологічні одиниці української мови лінгвісти вивчають з різних аспектів. Однак предметом нашого зацікавлення у цій науковій розвідці, є, по-перше, функціонування фразем у художніх творах та їх можливі трансформації, по-друге, реалізація у складі фразеологізмів компонентів-назв природи, зокрема лексеми *земля*. Стійкі сполучення слів у творах українських письменників були об'єктом вивчення таких мовознавців як Г. Біловусова, В. Білоноженко, Н. Венжинович, Т. Євтушина, В. Калашник, С. Панцьо, Т. Вільчинська, Л. Щербачук, Н. Янчук та ін. Вивчення фразем з компонентом-назвою явищ природи висвітлено у статті О. Качайло [6]. Крім того, проблемі функціонування лексем *небо* та *земля* у складі ідіом присвятила увагу Н. Бабич [1]. А концепт землі у фразеологічній та паремійній картинах світу розглядала А. Огар [8]. Фразеологізми на матеріалі творів Івана Франка з різних аспектів вивчали У. Галів, М. Демський, Л. Михаць, О. Пілько, А. Улянич, М. Щербак і М. Яким, В. Ужченко та ін. Крім того, увагу на фраземи з конкретними лексемами у їхній структурі звернули увагу М. Зубрицька (*душа і серце*), Т. Космеда (*вода*) тощо. Однак поза увагою залишились стійкі сполучення слів у творах І. Франка, які містять компонент *земля*.

Мета статті – проаналізувати семантичні особливості мовного образу *землі* у складі фразеологічних одиниць. Для цього потрібно, по-перше, з'ясувати значення виокремлених в художній прозі І. Франка фразем із компонентом *земля* та виявити трансформації ФО в авторському мовленні, по-друге, охарактеризувати семантику мовного образу землі, яка розширюється у складі фразеологізмів.

Виклад основного матеріалу. Землю безспідставно можна вважати центральною частиною природного середовища. По-перше, вона – основний простір для життя людини та інших істот, різних природних об'єктів, по-друге, першостихія буття. Для нашого народу земля – надважливий атрибут існування, що отримав особливе значення святині, годувальниці, об'єкта поклоніння. Звідси беруть свій початок витоки її етномаркованого сприйняття, що виявляється у фраземах, до складу яких входить лексема *земля*. Варто підкреслити, що “слова-компоненти фразеологізму сприймаються не лише як мовні одиниці з певним лексичним значенням, а й як назви реалій, що набули в процесі життєдіяльності людини особливого, культурного смислу, і цей смисл “вичитується” носієм мови зі слів-компонентів у процесі сприйняття фразеологізму” [4 : 36]. Особливо актуальним видається “вичитування” цього смислу під час вивчення мовних образів, оскільки у

такому разі звертаємо увагу і на збагачення семантики аналізованих одиниць, і на виявлення позамовних чинників, які впливають на МО. Такими факторами впливу є найперше міфологічні вірування та світогляд народу.

Науковці вказують на те, що лексеми у складі фразеологізмів втрачають свої самостійні значення. Однак, беручи до уваги участь у репрезентації того чи іншого мовного образу, такі стійкі сполучення слів розкривають семантичний потенціал лексем-компонентів. Тому варто говорити про актуалізацію вторинних значень, які пов'язані з узуальним пізнанням природи та водночас із специфікою її сприйняття на суб'єктивному аксіологічному рівні. Н. Бабич підкреслює, що "слово *земля* набуло кілька прямих і переносних значень, а отже більше можливостей вибудувувати різноманітні усталені вислови" [1 : 33]. Вважаємо, що це дає також можливість простежити, наскільки такі фразеологічно породжені семантичні компоненти співвідносні із конвенціональним баченням тієї чи іншої реалії, яка перебуває в основі образу. Крім того, точка перетину фразем та мовних образів найперше зумовлена тим, що обидві категорії відображають знання про дійсність чи її елементи, зберігають досвідні дані, взаємодоповнюють їх.

У вивченні репрезентації мовного образу *землі* у складі фразеологізмів варто насамперед звернути увагу на її специфіку в рамках етнокультури, одним із векторів якої є сакральність у її сприйманні. Зокрема, "від традиційного (дохристиянського і християнського) поклоніння землі в мові закріпилися епітети: *Божя, праведна, свята, рідна, священна, щедра, багата*" [5 : 243]. У прозі І. Франка це реалізовано у формі присягання в ім'я землі: "*Щоб мене свята земля не носила, коли хоч отіцечко брешу! – клявся Цвях*" [14, 19 : 299] та клятьби: "*Щоби тя бог тяжко побив та покарав! Щоби ся земля під тобов розступила!*" [14, 15 : 280]. Негативно конотований зміст цих конструкцій характеризує незадоволення конкретними людьми: "*І як таких людей земля свята носить!.. – воркотів о. Нестор, дуже нерадо вступаючи в ковалеве обійстя*" [14, 19 : 195]; "*І як іще земля свята носить вас на собі, не розпадеся під вашими ногами та не проглине вас?*" [14, 19 : 165]. Останній приклад апелює водночас до переосмислення конкретно-чуттєвого сприймання землі як поверхні, а у комплексі з давніми уявленнями це сприяє актуалізації нової семантики ('безодня').

Значення фразеологізмів, що містять лексему *земля*, у межах національномовної картини світу можна пов'язати також із зверненням автора до вірувань про підземне царство. Таке бачення бере початок ще з міфології, коли люди вважали, що "окрім різних нерівностей на земній поверхні, є ще "безодня пропасть", тобто бездонне провалля... Все що лиш туди потрапляє, зникає навіки без жодного сліду" [2 : 271]. Звідси випливає значення 'зникнення', що реалізується у таких фразеологічних одиницях: *як (мов, ніби) у землю запастися* – безслідно зникнути [10 : 315], *з лиця землі* з сл. *зникати, зникнути* – назавжди, зовсім; безслідно, повністю [10 : 431] та *ладний (ладен), готовий провалитися крізь землю* – у когось виникає бажання якомога швидше зникнути (через сором, ніяковість і т. ін.), дуже незручно комусь [10 : 410]. У художньому мовленні І. Франка це демонструють такі мікроконтексти: "*Петрії немов би в землю запалися, ані сліду по них не може було найти*" [14, 14 : 54], "*Панич пропав!... Провалився, поганець, крізь землю, – цухара би му*" [14, 14 : 234], "*Ліпше би було такій громаді щезнути з лиця землі, запастися в безодню!*" [14, 16 : 50], "*Його темна фігура, що була так добре видна для всіх, щезла, мов у землю провалилася*" [14, 20 : 357], "*Він поблідне, зігнеться в дугу; лице, і без того сухе та довгобразе, ще більше протягнеться, і робить він свою роботу*

мовчки, але видно по ній, що радше *б волів в землю запається*, ніж на таке дивитись” [14, 15 : 307]. Варто підкреслити, що “формальні зміни компонентів звороту, які суттєво не змінюють усталеного значення,... свідчать про високу майстерність автора у використанні усього мовного арсеналу під час створення певного образу” [коваль : 125]. Це стосується, наприклад, заміни компонентів *зникнути – щезнути, запається – провалитися*.

Розуміння землі як твердої поверхні породжує сему ‘**опора**’. Такий компонент пов’язаний із фразеологізмом *земля западається* (чис-небудь становище стає безнадійним, безвихідним [10 : 332]). Це стійке сполучення слів реалізовано у мікроконтексті, де відтворено важкий душевний стан персонажа: “*Бачите, коли вмер мій син, я почав був дуже сумувати. Мені так було, немовби земля розпалася перед моїми ногами. Передо мною не стало дороги, не стало мети. Пощо я живу?*” [14, 20 : 392]. Заміна дієслівного складника у цьому випадку ілюструє, на наш погляд, інтенсифікацію ознаки, вираженої фразеологізмом. Адже, якщо компонент загальномовної ФО *западатися* означає ‘завалитися, провалитися’ [12 : 271; 9, 3 : 239], то дієслово вжите у цій конструкції І. Франком *розпадатися* має значення ‘руйнуватися’ [9, 8 : 574] та вказує на ще більшу безвихідь.

Услід за А. Огар, яка, досліджуючи концепт *земля* у фразеологізмах та пареміях, виділила його ознаки, звертаємо увагу на значення ‘**крах**’ як один із семантичних компонентів мовного образу *землі*, що актуалізується у таких фразеологізмах: *змести (стерти, зітерти) з лиця землі* – жорстоко розправитися з ким-небудь, знищити, розгромити щось [10 : 338] та *зрівняти з землею* – зруйнувати повністю, знищити вщент [10 : 345]. І. Франко вживає ці ФО у таких рядках: “...довкола князя наплодилось богато таких людей, то ти *зітри їх із лиця землі*...” [14, 16 : 54]; “*Як радо був би він одним-однісінським грімким quos ego! здушив у зароді, стер з лиця землі всі заходи коло викликання сього руху!*” [14, 20 : 379], “...без волі громади забрав би громадські землі, з родиною такого прогнати з границь громадських, а дім його розвалити і *зрівняти з землею*” [14, 16 : 58], “... *ухвалили на своїй раді вигнати нас із свого села, розвалити наш дім і зрівняти його з землею!*” [14, 16 : 67].

Значення ‘**поверхня**’ та осмислення землі у відповідному просторовому ракурсі (*верх – низ*) в українських фраземах зумовлює розширення семантики аналізованого мовного образу завдяки стійкому сполученню слів *як (мов, ніби) з-під землі вирости, виринути* – раптово, несподівано [10 : 332]. У результаті виділяємо значення ‘**несподіванка**’, що актуалізується у мікроконтекстах: “*А ту, як би на даний знак, немов з-під землі, виринуло з півсела, віт, присяжні, вся голота...*” [14, 14 : 48], “... *коли втім понад остінком вирвався, мов із землі виріс, ряд голів і могутніх рамен...*” [14, 16 : 90]. Погоджуємось із міркуваннями Н. Бабич, що такі фразеологізми з компонентом *земля* виникають “через усвідомлення людиною її важливості для життя, сили її впливу на людську долю” [1 : 39], тому наповнюють мовний образ контекстуальними смислами, спрямованими на репрезентацію співіснування людей із цією природною реальією.

Семантика ‘**земля-поверхня**’ представлена низкою фразеологізмів, які, на думку А. Огар, вказують на квантитативність відповідних характеристик. При “розкодуванні” таких фразем отримуємо значення ‘**радість**’, ‘**енергія**’, ‘**сила**’, які розширюють семантичну структуру МО *землі*. Це ілюструють такі стійкі сполучення слів та їх вживання в художньому мовленні:

- **не чути землі під собою** – 1. під впливом радісного збудження або хвилювання бути дуже енергійним, рухливим. Легким, швидким і т. ін.; 2. з дієсл. руху дуже швидко, енергійно [10 : 359]: “Він ішов, землі під собою не чуючи: голова його повна була образів щасливої будущини...” [14, 15 : 467], “... і він не йшов, а летів, землі під собою не чуючи, щоби якнайшвидше побачитись з нею” [14, 15 : 467], “... не чуючи під собою землі, бігали розпорядники, що вважали себе за надмірно удостоєних честю, яку виявив граф Адольф усій університетській молоді, відвідавши разом з достойною сім'єю академічний бал” [14, 17 : 396];
- **землі не доторкатися (доторкуватися, діал. дотикатися)** – з почуттям власної гідності; гордо, пишаючись [10 : 265]: “Діла йшли дуже добре. Леон Гаммершляг ходив, землі не дотикаючи з гордості і радості” [14, 15 : 397];
- **аж земля трясеться** – дуже сильно, гучно, потужно і т. ін. [10 : 332]: “Та в тій хвилі, коли вони й від себе хотіли дати огню до вояків, роздався страшенний гук, аж земля задріжала” [14, 19 : 110];
- **аж земля дудніла** – про велику силу виявлення якої-небудь дії [СУМ, 2 : 432]: “...він пустився цосили утікати горі улицею, аж земля під ним задудніла” [14, 14 : 440].

Вважаємо, що заміна дієслів-компонентів на синоніми (*задріжати*) чи діалектні слова (*дотикатися*) вкотре засвідчує індивідуальну майстерність І. Франка, його власні трактування ситуацій за допомогою ФО.

Лінгворепрезентацію землі як місця життєдіяльності людей також інтерпретовано за допомогою фразеологізмів. У такому аспекті мовний образ отримує емоційно-оцінні конотації, адже семантика таких фразем зорієнтована на актуалізацію особливостей людських почуттів. За словами Н. Бабич, “фразеологізми з мотиваційним компонентом *земля* дають лаконічну й переконливу характеристику людині (навіть якщо внутрішня форма фразеологізму затемнена)” [1 : 38]. У Франковій прозі це демонструють такі ФО:

- **ударити лихом об землю** – забувати біду, горе, не журитися, не втрачати надії на краще [10 : 911]: “А то чи бач, яка стала! Від тої вічної самоти та гризні ти зів'яла, як сушена підпенька... І не сором тобі так занепащати себе! Ну, Регіно, **кинь лихом об землю!** Я розрішаю тебе від усіх ніби моральних зобов'язань, даю тобі повну свободу, навіть прошу тебе: не в'яжися нічим, слухай голосу свого серця!” [14, 20 : 403].

Тут простежуємо авторську трансформацію фразеологізму – лексичну заміну дієслівного компонента та зміну форми його вживання (наказовий спосіб), що “є засобом пристосування певного фразеологізму до конкретної мовної ситуації” [7 : 126].

- **мов до землі прибитий** – хто-небудь дуже зажурений, мовчазний, з похиленою головою [10 : 689]: “Він часом в своїх проходах по Бориславі стрічався з одним або другим із побратимів і бачив, що всі вони якісь придавлені, **мов прибиті до землі**, що всіх гризе якась важка і неясна ожданка...” [14, 15 : 369].

На такій основі у семантиці мовного образу землі поряд із компонентом ‘місце життєдіяльності’ можемо виокремити і фразеологічно зумовлені значення, зокрема ‘надія’ та ‘розпач’, які ілюструють різноаспектне сприймання землі в етномаркованому вимірі, пов'язане з менталітетом людей, їхніми психологічними якостями. У такому випадку можемо провести паралелі із традиційним позитивним усвідомленням землі як джерела та основи життя. З іншого боку розуміння ‘земля – низ’ апелює до негативних емоцій, які здатні актуалізуватись у відповідних

контекстуальних умовах. У національномовній картині світу обидва випадки окреслюють специфіку вірувань та мовомислення народу.

У художній прозі І. Франка зафіксований також фразеологізм *піти сиру землю їсти (гризти)* ^[13 : 240], що належить до тих ФО, які «подають смерть як переломний момент в існуванні людини» [11 : 162]: “Він найбільше причинився до мого осирочення, через нього мій син *пішов землю гризти*, і я хотів би відплатитися йому” [14, 20 : 394]. Подібне апелювання до смерті у семантиці цього МО виокремлюємо і в прислів’ї “Породилися на землі і в неї ж обернемося по смерті” ^[13 : 239]. Спорідненість із народним висловом ілюструє, наскільки тісно пов’язана художня творчість письменника із культурою та світоглядом українців.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Вивчення мовного образу через призму його експлікації у фразеологічних одиницях розкриває нові семантичні особливості МО, пов’язані із вторинними значеннями лексем та змістом фразеологізму. Зв’язок між категорією мовного образу та стійкими сполученнями слів розкриває найперше особливості вербалізованого етноспецифічного мислення народу, що характеризують національномовну картину світу. Один із важливих фрагментів НМКС – мовний образ *землі* отримує широку фразеологічну інтерпретацію, що стосується і фізичного виміру цієї природної реалії, і духовного, який пов’язаний із зверненням до світогляду етносу. Завдяки цьому увага зміщується на позамовні чинники, які окреслюють людське ставлення до землі, враховують її роль у процесі життєдіяльності, визначають зв’язок із внутрішнім світом людини. Саме ці аспекти і лягли в основу проаналізованих фразеологічних одиниць. З’ясовано, що за допомогою фразем у семантиці МО *землі* актуалізуються закріплені компоненти (*‘поверхня’*, *‘опора’*, *‘місце життєдіяльності землі’*, а також *‘сакральність’*, *‘смерть’*). Водночас у фразеологізмах з компонентом *земля* на основі визначення їхніх значень та у зіставленні з етнокультурними даними виділено контекстуально акцентовані семи, які збагачують аналізований МО у прозі І. Франка (*‘зникнення’*, *‘несподіванка’*, *‘крах’*, *‘радість’*, *‘енергія’*, *‘сила’*, *‘розпач’*). Вони відображають як національно специфічну, так і суб’єктивну оцінку характеристику землі.

Такий аналіз висвітлює кореляцію художнього мовлення письменника як репрезентанта індивідуально-авторської картини світу та фразеологічних одиниць як носіїв етномаркованого переосмислення дійсності. Результати дослідження в **перспективі** можуть бути частиною цілісного вивчення фразеологічного фонду художньої мови І. Франка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бабич Н.* Мовні стереотипи з компонентами *небо/земля* у ментальному світосприйнятті українців / Н. Бабич // Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи : зб. наук. пр. / упоряд. С. К. Богдан. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – Вип. № 15. – С. 31–41. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eun.edu.ua/handle/123456789/7389>

2. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. О. Булашев. – Київ : Довіра, 1992. – 414 с.
3. Венжинович Н. Ф. Українська фразеологічна картина світу (на матеріалі лексикографічних джерел) / Н. Ф. Венжинович // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць / відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород: Говерла, 2008. – Вип. 12. – С. 84–86.
4. Гапченко О. А. Фразеологічні одиниці як фрагмент національної мовної картини світу / О. А. Гапченко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – Вип. 19. – Київ, 2008. – С. 35–37.
5. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – Київ: Довіра, 2006. – 703 с.
6. Качайло К. А. Особливості семантики фразеологізмів із компонентом-назвою явища природи / К. А. Качайло // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького держ. пед. університету. – 2012. – Вип. 7(2). – С. 44–55. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2012_7%282%29_7
7. Коваль О. В. Трансформація фразеологізмів як засіб увиразнення художнього тексту (на матеріалі творів ХХ століття) / О. В. Коваль // Наукові записки Бердянського держ. пед. університету. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Вип. 4. – С. 123–132. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2014_4_18
8. Огар А. О. Вербалізація концепту *земля* у фразеологічній та паремійній картинах світу / А. О. Огар // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2012. – С. 203–208.
9. Словник української мови : в 11 т. – Київ : Наукова думка, 1970-1980.
10. Словник фразеологізмів української мови / [укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2003. – 1096 с.
11. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: Посібник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. – Луганськ: Альма-матер, 2005.
12. Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український / М. Уманець, А. Спілка. – Львів: Державне вид-во України, 1925. – 1146 с.
13. Франко І. Я. Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. – У 3-х т. – Т. 2. – 2-е вид. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006.
14. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. – Т. 14–22 / І. Я. Франко / [редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін.]. – Київ : Наукова думка, 1976–1986.
15. Щепанська Х. А. Фразеологічний образ як один із профілів лінгвальної репрезентації слово-образу *серця* в українському поетичному дискурсі ХІХ століття / Х. А. Щепанська // Science and Education a New Dimension: Philology, I (3), Issue : 13. – Budapest, 2013. – S. 206-210.

REFERENCES

1. Babych, N. (2013). Movni stereotypy z komponentamy *nebo/zemlia* u mentalnomu sviti svidomosti ukrainsiv. In: *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Lihvostylistyka XXI stolittia: stan i perspektyvy: zb. nauk. pr. / uporyad. S. K. Bohdan.*

Lutsk: Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. 31–41. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/7389>

2. Bulashev, H. O. (1992). *Ukrainiyski narod u svoikh lehendakh, relihiynykh pohliadakh ta viruvanniakh: kosmohonichni ukrainski narodni pohliady ta viruvannia*. Kyiv: Dovira.

3. Venzhynovych, N. F. (2008). Ukrainska frazeolohichna kartyna svitu (na materiali leksykohrafichnykh dzherel). In: *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. prats / vidp. red. I.V. Sabadosh*. Uzhhorod: Hoverla, 2008., vyp. 12. 84–86.

4. Hapchenko, O. A. (2008). Frazeolohichni odyntsi yak frahment natsionalnoi movnoi kartyny svitu. In: *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*, vyp. 19. 35–37.

5. Zhayvoronok, V. V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk*. Kyiv: Dovira.

6. Kachaylo, K. A. (2012). Osoblyvosti semantyky frazeolohizmiv iz komponentom-nazvoiu yavyscha pryrody. In: *Filolohichni studii. Naukovyy visnyk Kryvorizkoho derzh. ped. universytetu*, vyp. 7 (2). 44–55. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2012_7%282%29_7

7. Koval, O. V. (2014). Transformatsiia frazeolohizmiv yak zasib uvyraznennia khudozhnoho tekstu (na materiali tvoriv XX stolittia). In: *Naukovi zapysky Berdyanskoho derzh. ped. universytetu. Ser. : Filolohichni nauky*, vyp. 4, 123–132. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2014_4_18

8. Ohar, A. O. (2012). Verbalizatsiia kontseptu *zemlia* u frazeolohichnii ta paremiynii kartynakh svitu. In: *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*, 203–208.

9. *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t.* (1970–1980). Kyiv: Naukova dumka.

10. *Slovyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy* (2003) / [ukl. V. M. Bilonozhenko, I. S. Hnatiuk ta in.]. Kyiv: Naukova dumka.

11. Uzhchenko, V. D., Uzhchenko, D. V. (2005). *Frazeolohiia suchasnoi ukrayinskoi movy: Posibnyk dlia studentiv filolohichnykh fakultetiv vyshchych navchalnykh zakladiv*. Luhansk: Alma-mater.

12. Umanets, M., Spilka, A. (1925). *Slovar rosiysko-ukrainskyi*. Lviv: Derzhavne vyd-vo Ukrainy.

13. Franko, I. Ya. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv : u 50 t.* [redkol.: Ye. P. Kyryliuk (holova) ta in.]. Kyiv: Naukova dumka. T. 14–22.

14. Franko, I. Ya. (2006). *Halytsko-ruski narodni prypovidky*. Zibrav, uporyadkuvav i poyasnyv dr. Ivan Franko. U 3 t. Lviv : Vydavn. tsentr LNU im. I. Franka. T. 2.

15. Shchepanska, Kh. A. (2013). Frazeolohichnyy obraz yak odyn iz profiliv linhvalnoi reprezentatsii slovo-obrazu *sertsia* v ukrayinskomu poetychnomu dyskursi XIX stolittia. In: *Science and Education a New Dimension: Philology*, I (3), Issue : 13, 206–210.

Стаття надійшла до редколегії 20. 02. 2020
доопрацьована 01. 03. 2020
прийнята до друку 07. 03. 2020

SEMANTICS OF THE LANGUAGE IMAGE OF *EARTH* IN IVAN FRANKO'S PROSE**Tetiana Brikner**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Professor Ivan Kovalyk Department of Ukrainian Language,
Universytets'ka Str., 1/234, 79001, Lviv, Ukraine,
phone: (032) 239 47 17
e-mail: bavustanya@ukr.net*

Phraseology with the component *earth* within the national language picture of the world is considered. It is emphasized that phraseological units are an ethnomarked explicators of the language images. The relationship between the semantics of the language image of *earth* and the meanings of phraseologisms has been established. The relation of language image, phraseologism and artistic speech is considered as an aspect of representation of the national language picture of the world. New semantic features of the language image related to the secondary (figurative) meanings of the lexemes and the actualization in phraseology are analyzed.

One of the central fragments of the national language picture of the world – the language image of *earth*, receives a broad phraseological interpretation. It concern both the physical dimension of this natural reality and the mental one, which is connected with the appeal to the outlook of the people.

Phraseological units as one of the explicators of the language images enrich not only the sphere of its expression, but also their semantic features. Therefore, it is a prerequisite for a comprehensive analysis of the language image, revealing their semantic potential, subjective rethinking in individual and artistic speech in particular. In studying the representation of the language image of *earth* as a part of phraseologisms, we should pay the attention to its specificity in ethnic culture and worldview of the nation. In this aspect the focus shifts to extra linguistic factors that outline human relation to the *earth*, take into account its role in the process of human life, determine the connection with the inner world of people.

The meanings of some phraseologisms containing the lexeme *earth* can be related, in particular, to the author's actualization of the mythological beliefs of people. Understanding of the great impact of the earth on people is implemented in phraseology that characterizes human life on the earth, peculiarities of their psychological state. As a result under appropriate contextual conditions new semantic components in the language image of *earth* emerge. They reflect both nationally specific and subjective axiological characteristics of the earth.

Key words: language image of *earth*, national language picture of the world, phraseology, semantics, semantic component.